

Многобройни сж каналитѣ, отъ които сж се стичали срѣдствата за нашата школа. Благодарнитѣ съвременници сж отбелязвали подаянията на много мѣста.

Училищнитѣ ни каси — пише единъ кореспондентъ — иматъ 250,000 гроша. Другъ съобщава за училищенъ фондъ отъ 400,000 гроша. (Вѣстникъ „Источно врѣме“, год. II, бр. 28); гл. сжщо: „Денница ново-българскаго образования“ отъ Априловъ, 1841 год., стр. 37—43.

Първата служба на всѣка школа е била да създаде бунтарски сили въ околността, която започва да просвѣщава. Всичко по интелегентно е разбирало, а цѣлото население е чувствувало, че премахването на чуждото управление е невъзможно безъ едни голѣми народни ядра, които сж съзнали предимствата на една своя държавна управа. Когато тъмната, проста маса на много мѣста сама ловѣше или предаваше на властитѣ нашитѣ възстаници, живото балканско население се погребваше само подъ запаленитѣ отъ турската войска негови домове.¹⁾

Това предназначение на нашето училище образува оная яка обществена броня около него, характерътъ на която не само насъ ще удивлява. Създадо се е едно мълчаливо разбиране между всички, че революцията въ главата е необходима за подгатвянето на общия, голѣмъ ударъ на турската тирания. Въ кжсо време школата ставатъ нервната система на народния организъмъ, съ тѣхъ се подигаше намалѣния ентузиазъмъ, възкресяваше се пропадналата надежда.

Ето защо реакцията — въпрѣки официалнитѣ разрешения — е затруднявала всѣкога отварянето на едно училище, а следъ туй е бдѣла надъ неговата дейность извънредно строго. Дребенъ поводъ за подозрение, действителенъ или измисленъ, е предизвиквалъ всички анатели въру даскалъ и ученици. Не единъ пжтъ това, което е било създавано и закрепвано съ десетки години, е било разпилявано за нѣколко дена, за да се започне отново.

Отварянето на всѣко училище е било причина за религиозни — национални бури въ дадена околностъ, защото неговото влияние е сподавяло всѣко чуждо духовно настояничество. Още Фотиновъ учи близо преди столѣтие: — спечели ли училището ви, вий можете да вървите дерзновено, съ издигната глава, не ще смѣятъ да ви ругаятъ „веке всѣкимъ образомъ и да потѣпквуватъ безъ наказание правдинитѣ ваши“.

Ако противницитѣ сж били всѣкога готови за нападение, трѣбвало е и единъ постояненъ националенъ отпоръ, една народна резерва отъ сили за противодействие. Това напрегнато състояние създава характеръ, буди сваясь въ народа. Школата вплотява вече съзнанието за всички добри качества на народа, а нейната увреда надминава размѣра на отдѣлното, локално нещастие.

Бодриятъ, щедъръ духъ на поколението отъ нашето възраждане отбелязва и рѣдко безкористие, величаво безстрашие. При една борба водена съ чуденъ тактъ, съ рѣдккъ хероизъмъ, бавно, но непрекъснато е тласкано развитието на нашата школа, издигането на нашето образование. И въ това благородно дѣло освенъ лекиятъ шумъ на учителското перо, звѣнтятъ шепитѣ лири доброволни пожертвования и прангитѣ на нѣкои клетници, пострадали въ службата на това хероично дѣло.

Да не се чува чува чуждиятъ езикъ въ църква, да се закрепи пълната свобода на нашето училище — ето здравата, безспокойна мисль, пазена съ силна, отческа любовъ, носена безспирно половинъ столѣтие изъ всички по-будни кжтове на нашата страна. Тя именно е облекчавала страшната зима на тогавашното сжществувание, внисала е бодрость въ разколебанитѣ души.

Подкрепата на „дѣлото“ и страданията за него сж се смѣтали за всѣкиго неписана длъжностъ. Училището и свободата — това изпълва и тихата служба на килийния иннокъ, и тъмната килия на полугладния даскалъ — то е, което нараства постепенно до хъшовския подвигъ, застрашително се издига до шумната, революционна буря въ Срѣднегорието и Балкана.

¹⁾ Старитѣ войнишки села по плоскитѣ възвишености въ Балкана и Срѣдна Гора сж се грижили особено ревностно за обучението. (История на българитѣ отъ Д-ръ К. Иричека, стр. 674).